

מקומות קדושים בזמן איסור הבמות

זמן איסור והיתר הבמות
היתרים בזמן איסור במות
המקום אשר יבחר ה' - בכל מקום אשר תראה
מה נהגו בפועל במזבחות אלו
מקדש המצבה
נחש הנחושת
במות ומקדשים - גניזה וחילול

זמן איסור והיתר הבמות

במשנה זבחים יד, ו (קיב, ב) נאמר:

עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות, ומשהוקם המשכן - נאסרו הבמות ועבודה בכהנים, קדשי קדשים נאכלין לפנים מן הקלעים וקדשים קלים בכל מחנה ישראל.

באו לגלגל הותרו הבמות, קדשי קדשים נאכלין לפנים מן הקלעים וקדשים קלים בכל מקום.

באו לשילה נאסרו הבמות, ולא היה שם תקרה אלא בית אבנים בלבד מלמטן והיריעות מלמעלן, והיא הייתה מנוחה; קדשי קדשים נאכלין לפנים מן הקלעים וקדשים קלים ומעשר שני בכל הרואה.

באו לנוב וגבעון הותרו הבמות, קדשי קדשים נאכלין לפנים מן הקלעים וקדשים קלים בכל ערי ישראל.

באו לירושלים נאסרו הבמות, ולא היה להן היתר, והיא הייתה נחלה; קדשי קדשים נאכלין לפנים מן הקלעים, קדשים קלים ומעשר שני לפנים מן החומה.

עולה מהמשנה שהיתר הבמות נהג במשך תקופת זמן קצרה, בזמן שהמשכן היה בגלגל, בנוב ובגבעון. המשכן היה בגלגל בזמן מלחמת כיבוש כנען ואחריה נדד לשילה עוד בחיי יהושע, ככתוב ביהושע יח, א-ג:

וַיִּקְהְלוּ כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלֵה וַיִּשְׁכְּנוּ שָׁם אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָאֶרֶץ נִכְבְּשָׁה לְפָנֵיהֶם.. וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד אָנָּה אַתֶּם מִתְרַפְּיִים...

זבחים קיח, ב מנו למשכן בגלגל 14 שנה ולנוב וגבעון 57 שנה, נמצאו 71 שנה של היתר במות, לעומת 369 שנים שמנו למשכן שילה ו-410 שמנו למקדש ראשון, סך

הכל 779 שנות איסור במוות.

כך על פי הדעה הרווחת בחז"ל, שבזמן משכן שילה היו הבמות אסורות. בזבחים קיט, א בברייתא מובאת דעת ר' שמעון בר יוחאי ש'מנוחה' ו'נחלה' מתייחסות לירושלים, ובדף קיט, ב פירשה הגמרא שלדעתו הותרו הבמות בזמן משכן שילה. אולם מצינו במקרא כמה מקומות שהקריבו ובנו מזבחות בשעה שלכאורה היא שעת איסור במוות:

בשופטים ב, ה זבחו בבוכים לה' אחרי התגלות מלאך ה'.

בשופטים ו, כד אחרי התגלות המלאך בנה גדעון מזבח קבוע: וַיִּבֶן שָׁם גִּדְעוֹן מִזְבֵּחַ לַה' וַיִּקְרָא לוֹ ה' שְׁלוֹם עַד הַיּוֹם הַזֶּה עוֹדְנוּ בַּעֲפָרְתָּ אַבִּי הָעֶזְרִי.

בשופטים יג, יט מנוח בנה מזבח כשנגלה אליו המלאך.

בשופטים כא, ב-ד וַיִּבֹּא הָעָם בְּיַת אֵל וַיִּשְׁבוּ שָׁם עַד הָעָרֶב לַפְּנֵי הָאֱלֹהִים... וַיְהִי מִמִּחְרַת וַיִּשְׁפְּמוּ הָעָם וַיִּבְנוּ שָׁם מִזְבֵּחַ וַיַּעֲלוּ עֹלוֹת וַיִּשְׁלְמִים.

במלכים א יח הקריב אליהו בהר הכרמל על מזבח ה' ההרוס.

מלבד הקרבת קורבנות, מצינו גם התייחסות למקומות רבים כמקומות קדושים שהם לפני ה':

בשכם יש מקדש לה', וביהושע כד, כו נאמר עליו וַיִּכְתֹּב יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּסֵפֶר תּוֹרַת אֱלֹהִים וַיִּקַּח אֶבֶן גְּדוֹלָה וַיִּקְיֶמֶה שָׁם תַּחַת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר בְּמִקְדָּשׁ ה'.

על **המצפה** בשופטים כ, א 'אל ה' למצפה'.

בשופטים כ, כו באו לפני ה' **בית אל**, והנביא מציין 'ושם ארון ברית האלקים בימים ההם'².

1 בפשטות הכוונה לעיר בית אל שבעתיד ניתנו בה עגלי ירבעם. אולם הרד"ק פירש שמדובר על שילה, ולכן בפרק כא, ד התקשה למה היו צריכים לבנות בה מזבח. אמנם ניתן לומר שמדובר על המצפה אליה נאספו קודם, אבל פשטות הפסוקים בפרק כ היא שלאחר שבאו למצפה עלו לבית אל לשאול בה'. מדברי הושע י, ח-ט ברור שהכוונה לבית אל של העגלים, ככתוב וַנִּשְׁמְדוּ בְּמוֹת אֲנֹן חֲטָאתָ: שְׂרָאֵל קוֹץ וְדַרְדַּר: יַעֲלֶה עַל מִזְבְּחוֹתָם וְאָמְרוּ לַהֲרִים פְּסוּנוֹ וְלִגְבְּעוֹת נָפְלוּ עֲלֵינוּ: מִיָּמִי הִגְבְּעָה חֲטָאתָ: שְׂרָאֵל שָׁם עֲמְדוֹ לֹא תִשְׁיָגַם בְּגִבְעָה מִלְחָמָה עַל בְּנֵי עֲלֵהָ. כוונת הפסוק שבמות בית אל יישמדו, והנביא מבאר שבמות אלו יסודם בימי חטא ישראל בגבעה, כאשר לא הצליחו לנצח במלחמה את בני בנימין החוטאים ועושי העוול. בכך הושע דן את סופם של הבמות בבית אל על-שם כישלונם ההתחלתי, כדרך הנביאים שמתריעים שהבעיות שבשורשה של מציאות מזדקרות ועולות כאשר מציאות זו מגיעה לכישלון, כמו בירמיה לב, לא: עַל אֲפִי יַעֲלֵ תִמְתִּי הַיְתָה לִי הָעִיר הַזֹּאת לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּנוּ אוֹתָהּ וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה לְהִסְרָהּ מֵעַל פְּנֵי.

2 מצד פשטות המקראות, ולולי דברי חז"ל אפשר היה ללכת בשתי דרכים עיקריות: א. אין חטא בקיום מקדשים אחרים לצד המקדש בירושלים, והכתוב 'והיה המקום אשר יבחר' ממעט רק

היתרים בזמן איסור במות

א. הקרבה על פי נביא

חז"ל התייחסו לחלק ממקרים אלו. וחלק מתשובותיהם עשויות להתאים גם במקרים אחרים. על הקרבת אליהו בהר הכרמל אמרו בפשטות שתי דרכים: ביבמות צ, ב (וכן בספרי שופטים קעה) נאמר:

אליו תשמעון - אפילו אומר לך עבור על אחת מכל מצוות שבתורה, כגון אליהו בהר הכרמל, הכל לפי שעה, שמע לו!

על פניו, הסוגיא ביבמות פירשה את ההיתר כ"ש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה, והסתפקה אם כוחם קיים גם בקום ועשה או רק בשב ואל תעשה, לכן פירשה 'שאני התם, דכתיב: אליו תשמעון. וליגמר מיניה! מיגדר מילתא שאני'. נמצא לדבריה שמדובר בעקירת דבר מן התורה, המותרת לפי שיקול דעת הנביא 'למיגדר מילתא'. היתר זה אינו מהלכות המזבח והבמות, אלא הוא היתר-חיוב כללי לחכמים לגדור דרכי ישראל אפילו במקום שיש בדבר איסור.

במות קטנות פרטיות, בחינת 'איש הישר בעיניו', אבל אינו בא לאסור במות ציבוריות. לפי דרך זו חטא הבמות שהוזכר כחטא לאורך כל ספר מלכים מתייחס לבמות הפרטיות שהיו ישראל נוהגים בהם, וחזקיהו ויאשיהו החריבו גם במות ציבוריות מפני שהן הובילו לאיסור ע"ז או לנטישת המקדש, אבל הן לא היו אסורות מן הדין. ב. לדעת רשב"י בברייתא זבחים קיט, א בזמן משכן שילה הותרו הבמות, ובכך מיושבים כל הקשיים בזמן משכן שילה. על הקשיים מימי המקדש בירושלים אפשר להשיב שבחירת ירושלים ובחירת דוד עניין אחד הם, וכמבואר בשמואל ב ז שזה ששלמה יבנה את הבית נובע מהיותו בן דוד שה' בחר בו לבנות לו בית בכך שיהיה עמו בנחלתו, והאריך בזה בחידושי ר"ז הלוי עה"ת לתהלים ל, ממילא כשנחלקה המלוכה ולא היו עשרת השבטים תחת שלטון דוד בטלה בחירת ירושלים לגביהם, והותרו הבמות לבני עשרת השבטים, ולכן הקריב אליהו בהר הכרמל ואמר (מ"א יט) 'את מזבחחותיך הרסו', וכל דברי הנביאים על איסור הבמות אמורים רק ביחס לבני יהודה. רק אחרי שחרבה ממלכת ישראל וגלו עשרת השבטים חזרה בחירת ירושלים ונהייתה משמעותית גם לגביהם, ולכן החריב יאשיהו גם את הבמות שבממלכת ישראל. בבית שני שכבר לא הייתה קיימת מלכות בית דוד הוברר שבחירת ירושלים קיימת מצדדים אחרים, וכמבואר בדברי הימים ב ג, א ויחל שְׁלֹמֹה לְבָנוֹת אֶת בַּיִת ה' בְּיִרוּשָׁלַם בְּהַר הַמְּזוֹרָה אֲשֶׁר נִבְרָא לְדָוִד אָבִיהוּ אֲשֶׁר הָכִין בְּמִקוֹם דָּוִד בְּגִבּוֹן אֶרֶץ הַיְבוּסִי, ש'הר המזריה' הוא המקום שאמר עליו אברהם 'ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה' וגורן ארנן היבוסי הוא שנראה עליו המלאך ונצטוו דוד לבנות בו מזבח ככתוב בדה"א כב, א וַיֹּאמֶר דָּוִד זֶה הוּא בַּיִת ה' הֶאֱלֹהִים נֹזֵה מִזְבֵּחַ לְעֹלֹת לְיִשְׂרָאֵל. כעין עיקרון זה מצינו במשך חכמה על הפטרת מצורע, שמלכי ישראל נהגו בשמרון כדן ירושלים לשילוח מצורעים, ורמז בכך שסברו שקדושת ירושלים בטלה עם חלוקת הממלכה. אולם בדברי חז"ל (ספרי ראה ע, יבמות ב, א, ב, סנהדרין פט, ב) על אליהו בהר הכרמל עולה שסברו שאיסור הבמות אמור היה לאסור את הקרבת פרו של אליהו, ומכאן שלא למדו כך.

אולם הספרי ראה ע על הפסוק 'השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה' דורש:

בכל מקום אשר תראה - אבל מעלה אתה בכל מקום שיאמר לך נביא, כדרך שהעלה אליהו בהר הכרמל.

נמצא לפי הספרי שההיתר הוא מפני שאין זה מקום 'אשר תראה' - אתה, אלא מקום שה' רואה וזה מתגלה לך ע"י הנביא. לדעתו אין ההיתר שייך בכלל לכח החכמים לגדור דרכי ישראל במקום שיש בדבר סרך איסור, אלא שמקום שנבחר ע"י נביא מותר להקריב בו.³

על פניו שנוי הדבר במחלוקת. וכן נראה מראשונים ואחרונים⁴ שהביאו את דעת

3 אחרונים עמדו על סתירת דברי הספרי, וניסו להתאים את הדרשות זו לזו: **המשך חכמה** (דברים יב, יג-יד) ביאר שעיקר ההיתר הוא משום הוראת שעה לעבור על דברי תורה, כדרשת 'אליו תשמעון', רק שאיסור הבמות הינו מעניין איסור עבודה זרה, ובאיסור ע"ז אין הוראת שעה על פי נביא מועילה, ולכן הוצרכה התורה לומר 'בכל מקום אשר תראה' על פי נביא להתיר במות בהוראת שעה, והיתר זה איננו היתר גורף אלא רק בהוראת שעה לגדור את ישראל מצד איסור עבודה זרה עצמו. אולם תשובה זו אינה מבארת מדוע לאחר הריבוי 'אשר תראה' שמעלה אתה בכל מקום שיאמר לך נביא עדיין נצרכת ההגדרה של הוראת שעה, ואין 'אשר תראה' מתיר בפני עצמו. **בכתבי הגר"ז** (זבחים קיב, ב) ביאר שגם כשיש הוראת שעה לעבור על דברי תורה לא נוצר בכך דין קרבן, כיון שאין קרבן בחוץ, ולכך צריך את דין 'מעלה אתה בכל מקום שיאמר לך נביא'. אולם גם תשובתו מיישבת רק כיוון אחד של השאלה, מדוע נצרכת הדרשה 'מעלה אתה בכל מקום שיאמר לך נביא' למרות הדין 'אליו תשמעון', אולם לכיוון השני עדיין קשה, שהרי אחרי הדרשה 'מעלה אתה בכל מקום שיאמר לך נביא' אין עוד צורך בהיתר של 'אליו תשמעון' שכן לא מדובר בעקירת דבר מן התורה. מדברי הגר"ז נראה שרצה לפרש שנחלקו בכך הספרי והבבלי, אלא שהתקשה מכך שהספרי שופטים פסקה קעה הביא את דרשת הבבלי יבמות 'אליו תשמעון', ולכן ביקש לאחד אותם לדרך אחת. אולם נראה שזו אינה טענה, שכן קדמה לדרשה זו בספרי דרשה על שם ר' שמעון ור' יהודה, ויתכן שגם דרשה זו מכוונת לשיטתם. מכל מקום מצינו בספרי דרשות שונות אליבא דתנאי. וראה לרד"צ הופמן בהקדמת מדרש תנאים לדברים. **ר"ד פרדו** בספרי דבי רב כתב בפשטות שהריבוי איננו מיוחד לבמות, אלא הוא ריבוי כללי להיתר של עבירה על פי נביא. לדעתו כוונת הספרי הינה לדברי הגמרא ביבמות, אולם לשון הספרי קשה לדרך זו. **הנצי"ב** בעמק הנצי"ב תירץ שהריבוי 'בכל מקום שיאמר לך נביא אתה מעלה' אינו דרשה גמורה אלא רמז בלבד, כשההיתר ההלכתי נשען על הדין 'אליו תשמעון'. הצד השווה בדברי חכמים אלו הוא שעיקר ההיתר הוא משום הוראת שעה לעבור על דברי תורה, וההיתר 'מעלה אתה על פי נביא' נספח להיתר הוראת שעה לעבור על דברי תורה, ולדברי חלקם אף מרחיב את אותו היתר, אבל תוכן ההיתר נשאר כשהיה - היתר לעבור על דברי תורה במקום הוראת שעה.

4 רש"י דברים יח, כב ויבמות ז, ב, תוס' יבמות ז, ב, רמב"ם בהקדמה לפירוש המשנה ובהל' יסודי התורה ט, ג, רד"ק מלכים ב, ג, יא, ר"י בכור שור ויקרא י, א ודברים יח, כב, דעת זקנים מבעלי התוס' ויקרא י, א, נמוקי יוסף יבמות ז, ב, ר"א מן ההר יבמות ז, ב, רשב"ץ אבות ב, יב, שו"ת מהרי"ק סי' קפ. דברי אחרונים ראה לעיל הערה 3.

הבבלי כפשוטה, ופירשו שאליהו בהר הכרמל עבר על איסור שחוטי חוץ כהוראת שעה למגדר מילתא. לעיל (הע' 3) הובאו דברי כמה אחרונים שניסו לפשר בין הספרי לבבלי, ודרך הפשרה של כולם היא לקבוע את יסוד ההיתר בדין 'למגדר מילתא' כדברי הבבלי, כשדברי הספרי נצרכים לפתור בעיות צדדיות.

יתכן להציע דרך הפוכה, שיסודה באימוץ דברי הספרי שההיתר על פי נביא הינו משום בחירת המקום על פי הנביא⁵, ושהבבלי כלל אינו חולק על כך. בהר הכרמל הקריב אליהו פר לה' ונביאי הבעל פר לע"ז. שחיטת קרבן לע"ז אסורה וחייבים עליה מיתה (כתובות לד, א; ב"ק עא, ב). ההקרבה לבעל היתה ביוזמת אליהו, ונמצא שאליהו המציע לנביאי הבעל להקריב פר לע"ז עבר על איסור 'לפני עוור' בקיום תחרות זו!⁶ מלבד הפר של נביאי הבעל אליהו הקריב בעצמו פר לה', ובכך 'התנגש' עם איסור הבמות! על פי דברינו אפשר לפרש ש'אליו תשמעו' מלמד שמותר לעבור איסור על פי נביא, והדרשה בבבלי יבמות ובספרי שופטים 'כגון אליהו בהר הכרמל' מדברת על כך שאליהו גרם להקרבת קרבן **לבעל**, ובכך לאיסור ע"ז, וההיתר לכך הוא 'אפילו אומר לך עבור על מצוה אחת בתורה'. אולם הדרשה בספרי ראה מדברת על הפר השני אותו הקריב אליהו לה', פר זה הותר משום בחירת מקום ע"י הנביא שאינה בכלל 'בכל מקום אשר תראה'. בכך מתיישבים דברי הספרי ראה עם דברי הבבלי, ונמצאו דרשות הספרי ראה ושופטים מתאימות זו לזו ואין בהם חולק⁷.

לכאורה יש להקשות על כך, שהרי בסנהדרין פט, ב הקשתה הגמרא (לגבי הבירור מניין שנביא הוא נביא אמת) 'אליהו בהר הכרמל היכי סמכי עליה ועבדי

5 כדי לפשר את שתי הדרשות זו עם זו אפשר ללכת בדרך נוספת, והיא להניח שכל מקום שיאמר לך נביא הינו מקום שה' בוחר בו ומודיע על כך לנביא, אולם ההיתר של 'אליו תשמעו' מדבר על נביא שמדעתו חושב שנכון להקריב במקום מסוים להוראת שעה. לפי זה הספרי הביא לשני המקרים כדוגמא את אליהו בהר הכרמל, מפני ששני השיקולים יכולים להיות אמת והם תלויים בשאלה מה היה בהר הכרמל. וראה תוס' סנהדרין פט, ב ד"ה אליהו שדייקו בגמרא שם שדברי אליהו אלו היו על פי ה'. גם לדרך זו יוצא שהעיקרון של בחירת המקום ע"י נביא מוסכם גם לבבלי.

6 דרגת לפני עוור כאן היא דאורייתא, למרות שאין כאן תרי עברי דנהרא, שהרי נביאי הבעל יכלו להקריב לע"ז בכל זמן, ומן הסתם גם התאמצו לעשות כך כמיטב יכולתם. מכל מקום, כשאדם יוצר צורך לעשות עבירה אצל חברו הוא עובר בלפני עוור דאורייתא, כמו במכה בנו גדול שבמו"ק ז, א נאמר שעובר בלפני עוור אף שהבן יכול להכות את אביו בכל אופן, כיון שהוא זה שיוצר אצלו את הרצון או הצורך להכותו, רצון או צורך שלא היו קיימים קודם. וכ"כ חפץ חיים בבאר מים חיים כלל ט בעהרה לאות א. למרות שלפני עור כאן הוא בדרגה של דאורייתא אין איסור לפני עור של ע"ז שווה לאיסור ע"ז בחומרתו שלא יידחה על פי נביא, וכעין שכתב רמב"ן בתורת האדם שער המיחוש עניין הסכנה שאין לפני עור של ע"ז בכלל דין 'יהרג ואל יעבור'.

7 אין להקשות מדוע הוצרך היתר על פי נביא שהרי די בהיתר 'הוראת שעה', שכן התורה התירה את ההקרבה מעיקרה ולא הוצרכה להגיע לדחייה כלשהיא.

שחוטי חוץ?', הרי שהאיסור הוא 'קדשים בחוץ' בזמן איסור הבמות, ולכאורה אין זה מתאים לדרשת הספרי ראה שלפיה אין איסור קדשים בחוץ כלל. אולם היות שהגמרא בסנהדרין עוסקת באמינות הנביא לגבי העובדה שאכן נמסרה לו נבואה ולא שהוא המציא אותה מליבו, הרי שיש חשש איסור קדשים בחוץ בעבודה זו, שכן אם נניח שהנביא משקר ולא נאמר לו דבר הרי שלא התירה התורה הקרבה זו, שהרי הנביא בחר במקום בעצמו ולא בשם ה'. לפיכך הוצרכה הגמרא ללמד מהי חזקת הנבואה המתירה לעשות מעשה, גם כשעל הצד שהנבואה אינה אמיתית יש בכך איסור⁸.

ב. הוראת שעה

בנוסף דנה הגמרא בזבחים קיט, ב בקורבנו של מנוח לדעת המשנה שבשילה נאסרו הבמות, וביארה 'הוראת שעה הייתה'. ובמדרש פסיקתא זוטרתא⁹ (שופטים, על הפסוק 'אליו תשמעון') 'אליו תשמעון - אפילו אמר לך לעבור על אחת מכל מצוות האמורות בתורה כגון אליהו בהר הכרמל, הכל לפי שעה. וכן מעשה גדעון בן יואש'. וכן בירושלמי מגילה א, יב 'שבע עבירות הותרו בפרו של גדעון... ואיסור במה¹⁰'. כעין זה בע"ז כד, ב היתר בהוראת שעה להקריב נקבה לעולה.

פתרון זה פותר חלק מהמקרים המובאים לעיל, אך עדיין קשה המזבח שהקים גדעון בעפרת אבי העזרי, המזבח במצפה, והיות המצפה שכם ובית אל נחשבים לפני ה'.

ג. התגלות מלאך

רד"צ הופמן בפירושו על ויקרא ז, לז-לח הציע שבמקום שה' מתגלה מותר להקריב קרבן גם בזמן איסור הבמות. הסבר זה מאפשר להבין את המזבח שהקים גדעון¹¹ ואת הזביחה בבוכים, אולם אינו מפרש את שאר המקומות.

8 לכאורה יש להוכיח מהגמרא זבחים קיט, ב שהתקשתה בהיתר של מנוח לזבוח ותיצרה 'הוראת שעה', שהיא אינה מכירה בהיתר ע"פ נביא, שהרי לשון 'הוראת שעה' משמש בפי חכמים בדרך כלל להוראה שאינה כהלכה. אולם יתכן שהיות שהיוזמה להקרבה הייתה של מנוח שאמר 'נעצרה נא ונעשה לפניך גדי עזים' השיב לו המלאך 'ואם תעשה עולה לה' תעלנה', הרי שאין במזבח זה משום בחירת מקום על פי נביא אלא רק היתר לשעה.

9 מדרש פסיקתא זוטרתא המכונה לקח טוב הינו מדרש מאוחר, שלוקט ביוון (אז חלק מביזנטיון) לפני כ-900 שנה ממקורות שונים, מהם קדומים ומהם מאוחרים יחסית.

10 ובכמה מדרשי אגדה נעתקו והורחבו הדברים - ויקרא רבה אחרי, במדבר רבה נשא, דברים רבה עקב, מדרש שמואל יג, מדרש תהלים כז, ילקוט שמעוני אחרי תקעט.

11 דברי הירושלמי מגילה א, יב שבפרו של גדעון הותר איסור במה מתייחסים לפר הע"ז שהוקרב בראש מזבח אחר, ולא על המזבח שנעשה במקום התגלות המלאך.

ד. יציאת הארון מבטלת את קביעות המשכן ומתירה את הבמות

בירושלמי מגילה א, יב מבואר שאף שבשילה נאסרו הבמות, אם הוציאו את הארון ממקומו היו הבמות מותרות:

ר' יסא בשם ר' יוחנן, זה סימן, כל זמן שהארון מבפנים הבמות אסורות, יצא - הבמות מותרות, ר' זעירא בעא קומי ר' יסא, אפילו לשעה כגון ההיא דעלי?

נמצא שלירושלמי כשאין הארון במקומו הותרו הבמות, והירושלמי מסתפק במידת הזמן המתירה את הבמות כשיצא הארון לשעה. וכן הבין רמ"ש הכהן במשך חכמה (שמות לח, כא ודברים יב, ח"ג) את דברי התוספתא¹³ זבחים יג, יט 'אי זו היא במה גדולה בשעת היתר'¹⁴ במה? אוהל מועד נטוי כדרכו אין הארון נתון שם'.

לדעה זו הפסוק בשופטים כ, כז וְשָׁם אָרוֹן בְּרִית הַאֱלֹהִים בְּיָמֵים הָהֵם, בא לפרש - וכן פירש אותו המשך חכמה בדברים - מדוע הותר להקריב שם קורבנות¹⁵. אולם פשט הכתוב הוא שהפסוק בא לפרש - בהקשר של תשובת ה' שהייתה תשובה נכונה להדריכם לניצחון במלחמה - את השראת השכינה שהייתה שם כמתבטאת בהקרבת קורבנות ותפילה, ארון, ופנחס בן אלעזר הכהן. גם בדרך זו לא די כדי לפרש את הימצאות מקדש ה' בשכם, ואת הגדרת בית אל כ'לפני ה'¹⁶.

12 המשך חכמה ביאר שבשכם בימי יהושע הובא הארון לשכם, ובבוכים הקריבו מפני שלא היה הארון בשילה אלא בבית אל.

13 הסבר התוספתא לדעתו הוא כך: 'מהי במה גדולה שיוצרת היתר במות, הנעת הארון ממקומו'. אולם פשוטה של התוספתא אינה מגעת לדברי הירושלמי, אלא מדברת על המשכן עצמו, שבשעת היתר במות (=כשהמשכן בגלגל) מעמדו כמשכן שמקריבים בו הכל הינו דוקא כשיש בו ארון, אבל כשאין בו ארון מעמדו רק כבמה גדולה. אבל לא נאמר שבשעת איסור הבמות (=כשהמשכן במדבר או בשילה) הותרו הבמות כשהוציאו את הארון. סיבת ההבדל היא שבשעת איסור הבמות הבחירה היא בחירת המקום, וממילא האיסור להעלות במקום אחר קיים בכל מקרה, ואילו בשעת היתר הבמות אין בחירת מקום אלא קדושת משכן, ממילא קדושה זו בטלה כשאין ארון, ודרגתה כבמה גדולה.

14 כך היא נוסחת הדפוס, ובכתי"י וינה (מהדורת פריימן) 'איזו היא במה גדולה בשעת איסור הבמה, אהל מועד נטוי כדרכו ואין הארון נתון שם'. וכך גירסת ר"ח מגילה ט, ב. נוסחה זו דוחה לכאורה את דרך המשך חכמה, ומעמידה את המבואר בהערה הקודמת שכוננת התוספתא למעמד הבמה גדולה עצמה. רק שלנוסחה זו מעמדו של אהל מועד יורד גם בשעת איסור במות להיות במה גדולה שלא כל החובות קרבים בה.

15 אף שבירושלמי הסתפקו מה הדין ביצא לשעה, פירש המשך חכמה שאם הובא למקום מסוים אין ספק שמותו, ורק כשהיה הולך ובא בלי להיקבע במקום באופן זמני הסתפקו בירושלמי.

16 ומה שכתב המשך חכמה שהובא הארון לבית אל ולכן היה לפני ה', הרי מה שהיה הארון שם הוזכר רק בהמשך הפרשה.

קושי רחב יותר יש בכלל בדברי הנביאים הושע ועמוס, שמשמע מהם שיש מקומות רבים קדושים, וקדושתם קבועה ולגיטימית:

- הושע ד: אִם זָנָה אַתָּה יִשְׂרָאֵל אֵל יֵאָשֶׁם יְהוָה וְאֵל תְּבֹאוּ הַגְּלָגֶל וְאֵל תַּעֲלוּ בַּיִת אֲנֹכִי וְאֵל תִּשָּׁבְעוּ חַי ה'!¹⁸.
- הושע ט: כָּל רַעְתֶּם בְּגִלְגָל כִּי שָׁם שָׁנְאֵתִים עַל רַע מַעֲלֵיָהֶם מִבֵּיתִי אֲגַרְשֶׁם לֹא אוֹסֶף אֲהַבְתֶּם כָּל שְׂרֵיָהֶם סְרִירִים.
- הושע י: וְנִשְׁמְדוּ בְּמוֹת אֲנֹן חֲטָאת יִשְׂרָאֵל קוֹץ וְדַרְדָּר יַעֲלֶה עַל מִזְבְּחוֹתֵם וְאֲמָרוּ לְהָרִים כְּסוּנוֹ וְלִגְבְּעוֹת נִפְלוּ עָלֵינוּ.
- הושע יב: אִם גִּלְעָד אֲנֹן אַף שְׂוֹא הָיוּ בְּגִלְגָל שְׂוָרִים זָבָחוּ גַם מִזְבְּחוֹתֵם כְּגֹלִים עַל תַּלְמֵי שָׂדֵי.
- עמוס ג: כִּי בַיּוֹם פָּקְדֵי פִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל עָלָיו וּפְקֻדָּתִי עַל מִזְבְּחוֹת בַּיִת אֵל וְנִגְדְּעוּ קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ וְנִפְלוּ לָאָרֶץ.
- עמוס ד: בָּאוּ בַיִת אֵל וּפִשְׁעוּ הַגְּלָגֶל הֲרִבּוּ לְפִשְׁעֵי וְהִבִּיאוּ לְבַקֵּר זְבַחֲכֶם לְשִׁלְשֵׁת יָמִים מִעֶשְׂרֵתֵיכֶם!¹⁹.
- עמוס ה: כִּי כֹה אָמַר ה' לְבֵית יִשְׂרָאֵל דְּרָשׁוּנִי וְחִיוּ: וְאֵל תִּדְרָשׁוּ בַיִת אֵל וְהַגְּלָגֶל לֹא תִבְאוּ וּבָאָר שָׁבַע לֹא תַעֲבְרוּ כִּי הַגְּלָגֶל גָּלָה יִגְלָה וּבַיִת אֵל יִהְיֶה לְאֲנוּן: דְּרָשׁוּ אֵת ה' וְחִיָּי!²⁰.
- עמוס ז: וְנִשְׁמוּ בְּמוֹת יִשְׁחַק וּמְקַדְשֵׁי יִשְׂרָאֵל יִחַרְבוּ.
- עמוס ח: הַנְּשִׁבְעִים בְּאִשְׁמֹת שְׁמֵרוֹן וְאֲמָרוּ חַי אֱלֹהֵיךָ דָּן וְחַי דָּרְךָ בְּאָר שָׁבַע וְנִפְלוּ וְלֹא יִקְוִמוּ עוֹד.

פסוקים אלו ככלל מדברים על מקדשי ממלכת ישראל באותה שפה שבה ירמיהו מדבר על המקדש בירושלים, ככזה שבחטאי ישראל יחרב ויאבד. לא משמע בפסוקים

17 בית און הייתה סמוכה לבית אל כמבואר ביהושע ז, ב, אולם הנביאים משתמשים בבית און כדרך לגנות את בית אל, שכאשר ה' מואס בה איננה בית האל אלא בית האון.

18 משמע אל תתקברו לה' בבית אל בגלגל ובשבועת 'חי ה'". אמירת חי ה' מופיעה במקרא כדבר חיובי בירמיה ה ובירמיה יב.

19 משמעות הפסוק שלא נהגו בבית אל ובגלגל בחומרה הראויה בקדשים [כעין חטא בני עלי, בשמואל א ב]. וראה ירושלמי ע"ז א, א שאמרו שאמר ירבעם לישראל ע"ז ותרנית היא', דכתיב והביאו לבקר זבחיכם..

20 בהמשך הפרק מבואר שמשמעות דרישת ה' היא לדרוש טוב ולא רע, וכדברי הנביאים בכמה מקומות [ירמיה כב]. ומשמע שהכוונה בניגוד לדרישת קרבת ה' ע"י ביאה למקדשו לבד, בלי לדרוש את מה שה' רוצה במקדשו.

אלו שמקדשים אלו דינם להיאבד מצד עצמם מפני שאינם מקומות קדושים כלל והורתם ולידתם בחטא. קושי זה מצטרף לקושי שהוזכר לעיל, שבנביאים נראה שהקרבה מותרת חוץ למקדש גם בזמן שחז"ל אמרו שהוא זמן איסור במות.

המקום אשר יבחר ה' - בכל מקום אשר תראה

לעיל הובאה דרשת הספרי 'בכל מקום אשר תראה' המתירה הקרבה ע"פ נביא, משמע מכך שהאיסור להקריב מחוץ למשכן הינו איסור לבחור באופן עצמאי את המקום שלא כרצון ה'. נתבאר לעיל גם שיתכן שהבבלי מסכים להיתר 'על פי נביא'. נראה שיש לומר על פי עיקרון זה, שכל מקום שה' בחר בו כבר גם אם עבודת ה' יצאה ממנו נשאר בקדושתו הראשונה, שכן איננו מקום 'אשר תראה' - אתה, אלא מקום שה' בחר בו כבר בזמן קדום. כך אחרי מתן תורה נאמר 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך', וניתן להבין מפסוק זה שה' בא לכל מקום שבו הוזכר שמו²¹, ואם כן המזבחות הקדומים הם מזבחות שה' בחר בהם ושמו נקרא עליהם. לפי זה ניתן לומר שגם כשנאסרו הבמות לא נאסרו המקומות הקדושים הידועים, וגם אם לא הוקבעו להקריב בהם בכל עת מפני שאינם עיקר בית ה' - מכל מקום הם היו מקום קדוש שראוי לעבוד בו את ה'²² ולפעמים גם להקריב בו קורבנות ונשארה בהם קדושה מסוימת.

לעניין זה ייתכן להבחין בדרגות - מקום שה' התגלה בו וגם הקריבו בו בעבר לה' ודאי נכלל במקום שה' הזכיר את שמו, גם מקום שהקריבו בו בעבר לה' בלא התגלות מיוחדת יכול להיחשב מקום שהוזכר בו שם ה'. ויתכן שגם כל מקום של התגלות עכשווית הוא מקום קדוש שאפשר להקריב בו, שכן איננו מקום שהאדם בוחר כמקום קדוש אלא הוא מקום שה' בחר בו בכך שהתגלה שם. אם 'כל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך' - הרי שכשבא ה' למקום וברך בו את ישראל נעשה מקום זה מקום קדוש.

נפרט מעתה את המקומות שנאמר במקרא שהקריבו בהם או שהם היו מקומות קדושים:

21 בפסוק נאמר 'אזכיר את שמי', וברש"י שאתן לך רשות להזכיר את שמי. וראה רבנו בחיי שהיה לו לומר 'תזכיר'. נמצא שכשהאדם מזכיר את שם ה' הוא מזכיר אותו מתוקף הרשות שה' נותן לו, וממילא מי שבחר במקום הוא ה'.

22 המבי"ט בספר בית אלהים שער היסודות פרק סא כתב כעיקר מהלך זה שהבמות הקדומות נותרו מקומות קדושים, אולם הגביל את קדושתם לתפילה ולא להקרבת קורבנות.

בוכים - ההקרבה בשופטים א מתבססת על הנאמר קודם 'ויעל מלאך ה' מן הגלגל אל הבוכים'²³.

שכם - קדושת מקדש ה' שבשכם ביהושע כד נובעת מהמזבחות שבנו האבות בשכם, אברהם בבראשית יז ויעקב בבראשית לה²⁴.

גלגל - הוזכר בנביאים כמקום קדוש כי זהו המקום ששכן בו המשכן בזמן מלחמת כיבוש הארץ.

עפרה - המזבח שנבנה ע"י גדעון נובע מהתגלות המלאך לגדעון.

בית אל - המזבח והקרבת בימי פילגש בגבעה נסמכים על כך ששם בנה אברהם מזבח (בראשית יב, ח), שזהו מקום חלום יעקב והצבת מצבה על ידו (בראשית כח), ושבושבו מחרון בנה בה מזבח והציב בה מצבה (בראשית לה).

באר שבע - הוזכרה בנביאים כמקום קדוש מפני ששם היה מקום אשל אברהם (בראשית כא, לג) ומזבח יצחק (בראשית כו, כה) ושם הקריב יעקב קורבנות ברדתו למצרים (בראשית מו, א).

מצפה - נאמר עליה 'לפני ה'" ומכאן שהיא מקום קדוש ידוע, אפשר²⁵ שהיא המקום שבו צפה אברהם ככתוב בבראשית יג 'שא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם'.

יתכן שגם 'מזבח עבר הירדן' שבנו בני גד ובני ראובן ביהושע כב, שמקום בניינו ב'גלילות הירדן', נבנה במקום ששכן בו אהל מועד כשישבו ישראל בעבר הירדן, ובכך רצו להנציח בני גד ובני ראובן את השראת השכינה שהייתה בתוכם. אולם כפי שהסבירו לפנחס ועדת ישראל המזבח נועד רק למראה ולזיכרון ולא לנטות מעל ה', כלשונם של בני ישראל 'אם טמאה אדמתכם', שמשנכנסו ישראל לארץ בטלו כל הקדושות הקודמות, על דרך הגמרא מגילה יד, א 'עד שלא נכנסו ישראל לארץ הוכשרו כל הארצות לומר שירה, משנכנסו ישראל לארץ לא הוכשרו כל הארצות לומר שירה'.

לפי האמור, הסיבה שהגמרא בזבחים התקשתה בהקרבת מנוח, והוצרכה לפרשה כ'הוראת שעה' - היא בגלל שמנוח לא היה מודע להתגלות תוך כדי שקרתה, שהרי בעליית המלאך אח"כ בלהב המזבח חשש ואמר 'מות נמות כי אלהים ראינו', מכאן

23 חז"ל בתחילת ויקרא רבה אמרו שזה פנחס, אולם ייחסו לו שם תכונות 'מלאכיות' כפי שכינה הפסוק 'מלאך ה'".

24 אפשר גם שהיה שם מקדש לעובדי ה' ששימש אותם ברצף, ולכן לא בטל המזבח הזה. בתל בלאטה שמוזהה כשכם העתיקה נמצא מקדש המתוארך לימי האבות ובחזיתו מצבה.

25 מקומה צריך להיות קרוב לגבעה ולבית אל לפי מיקום מלחמת פילגש בגבעה. כיום מקובל לזהות אותה עם נבי סמואל או תל אנצבה, שתיהן בצפונה של ירושלים.

שעד אז היה מודע לכך שמדובר בהתגלות אבל הבין אותה כנבואה, כדבריו בתפילתו 'בי ה', איש האלקים אשר שלחת יבא נא עוד אלינו'. אכן אחרי סיום התגלות זו, שממנה הבין מנוח שמדובר במלאך, היה מותר למנוח לבנות מזבח קבוע²⁶.

מה נהגו בפועל במזבחות אלו

עד כאן נתבאר שכמה מקומות קדושים נחשבו לקדושים גם בשעת איסור במות, והיו משמשים לעבודת ה' ואף להקרבת קורבנות. אולם צריך לברר מהו היקף עבודת הקורבנות שהיה מותר במקדשים אלו. יש להניח שמשמעות בחירת המקום בשילה ואח"כ בירושלים אוסרת להקריב בהם קורבנות ציבור קבועים, אולם הגבול מכאן ואילך איננו חתוך - אולי מותר להקריב בהם קרבנות שלא בקביעות אלא רק מזמן לזמן? אולי מותר להקריב בהם כאשר יש סיבה מיוחדת לכך? אולי מותר להקריב בהם הכל כל זמן שנשמרת העליונות של בית המקדש? אין לי תשובה ברורה על שאלות אלו.

בנוסף, יש לברר עד מתי נהגה קדושה זו. האם גם בזמננו אפשר לזבוח בבית אל או בשכם? בהנחה שהיתר זה עדיין תקף, פתרון השאלות הקודמות הופך להיות משמעותי עוד יותר.

אולם לכאורה ברור, שכשם שבעיקרון בטלה קדושת הבית בחורבנו, הרי שכל מקום שחרב או חולל אינו בכלל הקדושה, כל שאין בו הלכה מפורשת של 'קידשה לעתיד לבוא'. מכאן שעם ביטול השימוש במקום בחורבן או בגניזה נאסרה בו ההקרבה²⁷, כי כל ההיתר להקריב בו היה כל עוד המקום המקודש פעיל ועומד. ממילא מסתבר שכל מקומות אלו אסורים בהקרבה בזמן הזה גם אם נקבל את הגישה שהם היו מותרים בהקרבה בזמן משכן שילה ובית המקדש.

מקדש המצבה

לאור הנחות אלו יש לבחון את 'מקדש המצבה' בעיר דוד. לפני כעשור נחשף²⁸ בעיר דוד מקדש ובו בית בד קטן, ובחדר לצידו מצבה, ובחדר אחר משטח וחציבות

26 באזור צרעה קיים סלע מסותת המכוון כנגד רוחות השמים המכונה בפי הערבים 'מזבח מנוח'.
27 ר"מ אלשיך בפירושו לעמוס ז, ט על הפסוק 'ונשמו במות ישחק' כתב שבמות עשרת השבטים לא קידשו לעתיד לבוא, ולכן עם חורבנם בטלו, בניגוד למקדש בירושלים.

28 הפרטים פורסמו במאמרם של אלי שוקרון והרב יואל בן נון 'מקדש המצבה מימי האבות בעיר שלם לימים עיר דוד', נמצא בכתובת <https://www.k-etzion.co.il/%D7%A2%D7%99%D7%A8-%D7%93%D7%95%D7%93> והנכתב להלן מבוסס על התיאור שם.

המתאימים למזבח. לפי הממצא הקרמי (במכלול החדרים) המקום היה פעיל כאלף שנה, בין המאה ה-18 לפנה"ס למאה ה-8 לפנה"ס לפי התיארוך המקובל, תאריכים המקבילים לימי אברהם עד ימי חזקיהו. השערת החופרים היא כי בית הבד שימש לייצור שמן לצורך ניסוך על המצבה, בדומה למעשה יעקב במצבה שהציב בבית אל (בראשית כח, יח; לה, יד). השערות נוספות קושרות משטח מסותת מחוץ למתחם למקום הארון בהיותו באהל בעיר דוד. המקדש נקשר ע"י החוקרים למלכי צדק מלך שלם (היא ירושלים, מתהלים עו 'ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון', וראה תהלים קי) ששימש ככהן לאל עליון.

למבואר לעיל הימצאות של מקדש עתיק שנבחר ע"י עובדי ה' הקדומים בירושלים, והישארותו בשלימות במקביל לבית המקדש, עולה יפה עם ההלכה 'בכל מקום אשר תראה', כפי שנתבאר לעיל שהמקומות הקדושים העתיקים נשארו בקדושתם. אמנם יש להסתפק אם אכן הותר להקריב קרבנות במקדש כזה²⁹, שכן הוא קדש בתחילה ע"י עובדי ה' אבל לא ידוע לנו שנעשה על פי נבואה או התגלות של ה', בשונה מהמקומות שנתקדשו ע"י האבות שכם בית אל ובאר שבע שבכולם היית התגלות אלוקית ולא רק בנין מזבח³⁰. בכל אופן לא נמצא במקדש המצבה סימן להקרבת קורבנות, אלא לניסוך שמן בלבד. בפרשת אחרי מות נאמר שאסור להעלות עולה או זבח בחוץ, וחז"ל דרשו גם איסור על השחיטה בחוץ. הגמרא בזבחים קט, ב ריבתה עבודות נוספות בחוץ כהקטרת קטורת, אולם ניסוך שמן לא נאסר בחוץ. לפי זה עבודת ה' בניסוך שמן במצבה מותרת גם כיום, והאיסור 'לא תקים לך מצבה אשר שנה ה' אלקיך' איננו אוסר מצבות קדומות ששימשו רק לה', אלא רק הקמת מצבות כאמצעי חדש לעבודת ה'. מכאן שאפילו אם נניח שהקרבת קורבנות הייתה אסורה במצבה זו, הניסוך עליה מותר.

29 בתל מוצא נחשף מקדש גדול, שמתוארך לתקופת בית ראשון בעל מאפיינים ארכיטקטוניים דומים. ראה 'תל מוצא', שועה קיסלביץ ועודד ליפשיץ, בביטאון רשות העתיקות 'חדשות ארכיאולוגיות' מס' 132 לשנת 2020. וראה 'האמנם נמצא 'בְּיַת עֶבֶד אֲדֹם הַגִּתִּי?'. יגאל אמיתי, 'המעין' גיל' 240 [טבת תשפ"ב] שזיהה מקום זה כבית עובד אדום הגיתי, שבו שהה הארון בדרך לעלייתו לירושלים.

30 המזבח לא נמצא באתר. השערת החופר שהוא פורק עם סיום פעילות המקדש במאה ה-8 לפנה"ס. אולם יתכן שפורק בזמן מוקדם יותר.

נחש הנחושת

בחדר אחר באותו מכלול נמצאו חציבות מעניינות על הרצפה. אפשר להציע השערה בעניינם. במלכים ב יח, ד נאמר על המלך חזקיהו: הוא הסיר את הבמות וְשָׁבַר אֶת הַמִּצֵּבֹת וְכָרַת אֶת הָאֲשֵׁרָה וְכָתַת נָחֹשׁ הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה כִּי עָד הַיָּמִים הָהֵמָּה הָיוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מְקַטְרִים לוֹ, וַיִּקְרָא לוֹ נְחֹשֶׁתָן. במשנה פסחים ד אמרו חכמים על חזקיהו 'כתת נחש הנחושת והודו לו חכמים'. יתכן אם כן שנחש הנחושת, שהיה חפץ מקודש מימי משה השתמר בירושלים במקדש העתיק ששימר את הקדושה העתיקה שטרם בנין מקדש שלמה, במקדש המצבה. חציבות אלו מתאימות לפיתולי הגוף של נחש, ועשויות לשמש בסיס לנחש שיוצב על גבם³¹.

במות ומקדשים - גניזה וחילול

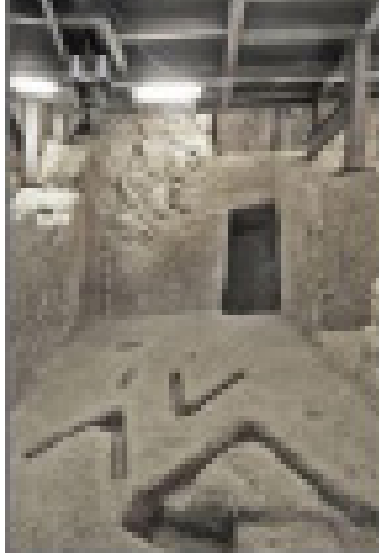
כיתות נחש הנחושת ע"י חזקיהו נעשה מפני שעם ישראל היו מקטרים לפניו, ובכך עושים אותו לאלוהות³². במשנה בפסחים ובגמרא חולין ו, ב מבואר שהחלטה לכתת את נחש הנחושת הייתה מחודשת, ובחולין תיארו את חזקיהו כאומר 'מקום הניחו לי אבותי להתגדר בו'. מכאן שהנחש נמנה כחפץ מקודש עתיק, וכישלון ישראל בו בע"ז לא נחשב לסיבה מספקת כדי לבטלו, על דרך שאמרו חכמים (ע"ז נד, ב) 'יאבד עולמו מפני השוטים'. 'כיתות' הנחש משמעו שבירתו לרסיסים קטנים, בדומה לכיתות העגל ע"י משה בירידתו מן ההר. אין זו פעולה מכובדת של גניזה אלא פעולה של ביטול של חפץ מקודש שהוביל לע"ז, כי אין לך מקודש יותר מאמונת ה'.

יתכן שלא מדובר בע"ז ממש של נחש הנחושת, אלא בסרך ע"ז, כלשון הכתוב

31 הדימוי של נחש הנחושת כנחש המלוסף סביב עמוד איננו הולם את לשון הפסוק במדבר 'עשה לך שרף ושים אותו על נס... ויעש משה נחש נחושת ושימהו על הנס', משמע שהנחש נפרד מהנס אלא שהוא מונח עליו בגובה כדי שיראה לכל הצריכים לו, וזה מתאים לנחש שעוצב כנחש הזוחל על הארץ ורק הושם בראש הנס. הדימוי המקובל של נחש הנחושת כנחש מלפף עמוד מושפע מתיאורו ע"י מיכלאנג'לו בתקרת הקפלה הסיסטינית.

32 ישעיהו כז, א מנבא 'בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד ה' בְּחָרְבוֹ הַקֶּשֶׁה וְהַגְדֹּלָה וְהַחֲזָקָה עַל לִוְיָתָן נָחֹשׁ בָּרַח וְעַל לִוְיָתָן נָחֹשׁ עֲקֹלְתוֹן וְהָרַג אֶת הַתַּנִּין אֲשֶׁר בַּיָּם'. אפשר שמנבואה זו למד חזקיהו שזמן הנחש כמביא רפואה תם, וראוי הוא לחרבו הקשה של ה'.

'מקטרים לפניו' - ולא לו. מכל מקום, פעולת חזקיהו בביעור הבמות כוללת את הבמות עם בתי הע"ז, ושמה את כל האיסורים כאילו הם עניין אחד, ככתוב במלכים ב יח, ד:

הוא הסיר את הבמות ושבַר את המצבת וכתת את האשרה וכתת נחש הנחשֶׁת אֲשֶׁר עָשָׂה מוֹשֶׁה כִּי עַד הַיָּמִים הַהֵמָּה הָיוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מְקַטְרִים לוֹ וַיִּקְרָא לוֹ נַחֲשֶׁתָן.

ובדברי הימים ב לא, א:

וככלות כָּל זֹאת יָצְאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל הַנִּמְצָאִים לְעָרֵי יְהוּדָה וַיִּשְׁבְּרוּ הַמַּצְבּוֹת וַיִּגְדְּעוּ הָאֲשֵׁרִים וַיִּנְתְּצוּ אֶת הַבָּמוֹת וְאֶת הַמִּזְבְּחוֹת מִכָּל יְהוּדָה וּבְנִימֹן וּבְאֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה עַד לְכֹלָה וַיִּשׁוּבוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ לְאַחֲזָתוֹ לְעָרֵיהֶם.

שורש דבר זה נמצא בפרשת ראה, שבה עבודת הבמות משויכת לעבודה זרה כנובעת מעניינה ודומה לה, כמבואר בדברים יב:

אֲבָד תֵּאבְדוּן אֶת כָּל הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר עֲבַדוּ שָׁם הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתֶּם יֹרְשִׁים אֹתָם אֶת אֱלֹהֵיהֶם עַל הַהָרִים הָרְמִים וְעַל הַגְּבְעוֹת וְתַחַת כָּל עֵץ רַעְנָן: וְנִתְצַתֶּם אֶת מִזְבְּחֹתָם וְשִׁבְרֹתָם אֶת מַצְבֹּתָם וְאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּגְדְּעוּן וְאֲבַדְתֶּם אֶת שְׁמֵם מִן הַמְּקוֹם הַהוּא: לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם... לֹא תַעֲשׂוּן כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנַחֲנוּ עֹשִׂים פֹּה הַיּוֹם אִישׁ כָּל הַיֶּשֶׁר בְּעֵינָיו...

ההקבלות הלשוניות בין הפרשות מלמדות ששני חלקי הציווי בפרשת ראה עניינם

אחד, ושהקים בידי חזקיהו מקיים פרשה זו על שני חלקיה³³.

נראה שאף שעשו כן חזקיהו ויאשיהו, לא בכל מקום נותצו הבמות, אלא במקום שהיה סרך עבודה זרה³⁴, או שנבחר מתחילה ע"י ישראל ולא ע"י ה'. אבל מקומות קדושים שלא נטמאו נגנזו ולא נחרבו, שהרי אפילו אבני מזבח ששיקצום יוונים גזוזם (במשנה מדות א, ו). וראה ע"ז נב, ב שקישרו בין גניזה זו לכלי בית המקדש שהזניח אחז וקדשם חזקיהו. נראה שלכן נגנזו מקדש המצבה שהיה קדוש לה' ולא נעשה בו איסור, אבל נחש הנחושת שהיו מקטרים לפניו כותת. תופעה של גניזה כשעובר זמנו של המקדש מצינו גם במזבח יהושע בהר עיבל שכוסה כולו בגל אבנים, כנראה כדי לגנוז בכבוד את המזבח, שאחרי שישימש במשך תקופה מסוימת לא נועד עוד לעבודת ה'³⁵.

33 גם בדברי פנחס לבני גד ובני ראובן אחרי בנין המזבח ביהושע כב מושווה בנין המזבח לחטא פעור. עניין זה חוזר על עצמו אחר שתי דורות בימי יאשיהו, החוזר ומבער בתקיפות גדולה יותר את הבמות, ומחדש עניין נוסף - שיש לטמא את הבמות באפר ועצמות, וכנבואת איש האלקים הבא לבית אל בימי ירבעם.

34 בשו"ת חתם סופר או"ח סי' לב כתב שגם בזמן איסור במות אסור לנתוץ במות בין שנעשו בזמן ההיתר ובין שנעשו בזמן האיסור מהלאו 'לא תעשון כן לה' אלקיכם' שהוא אזהרה לנתוץ אבן מהמזבח (תוספתא מכות ה, ח, וכן עולה מפסחים מח, א), וחזקיהו ויאשיהו התירו איסור זה רק כהוראת שעה למגדר מילתא. וכעין זה בזכר יצחק קונטרס אחרון ב, ב. גם בשפת אמת (ליקוטים לפרשת ראה) סובר שאסור לנתוץ במות, אלא שהסתפק שדווקא כשנעשו בשעת היתר ולא כשנעשו בשעת איסור הבמות.

35 א' זרטל 'עם נולד' עמ' 63. גם המזבח במקדש שבתל ערד כוסה ונקבר, ראה 'מייטליס, לחפור את התנ"ך, עמ' 245. וראה עוד מה שכתב פרופ' יהודה אליצור, עקבות הרפורמה של יאשיהו בארכיאולוגיה: למהות הרגמים במערב ירושלים, הקונגרס העולמי למדעי היהדות 5, 1971, עמ' 92-97, שהרגמים בדרום מערב ירושלים הינם במות לה' שכוסו בגל אבנים לצורך גניזתם.

חדש!

סמ"ג עשין כרך ב

בשעה טובה ומוצלחת יצא לאור ע"י מכון שלמה אומן כרך נוסף בסדרת הסמ"ג השלם - עשין כרך ב הכולל את מצוות עשה פב-קכב עם פירושי ראשונים ואחרונים מכתבי יד ומדפוסים ראשונים בתוספת מקורות, ביאורים, ציונים ילקוט שינויי נוסחאות ותוכן מפורט

הכרך השלישי והאחרון של חלק העשין ייצא לאור בעז"ה בשנה הבאה.

להזמנות: הקלידו בגוגל 'מכון שלמה אומן' או machonsmaag@gmail.com